

NAJWYŻSZA IZBA KONTROLI
Departament Nauki, Oświaty i Dziedzictwa Narodowego

KNO.410.003.04.2019

Prof. dr hab. Jakub Lewicki
Mazowiecki Wojewódzki Konserwator Zabytków
Wojewódzki Urząd Ochrony Zabytków
w Warszawie
ul. Nowy Świat 18/20
00-373 Warszawa

WYSTĄPIENIE POKONTROLNE

P/19/023 Ochrona materialnego dziedzictwa kulturowego mniejszości narodowych

I. Dane identyfikacyjne

Jednostka kontrolowana	Wojewódzki Urząd Ochrony Zabytków w Warszawie (dalej: WUOZ lub Urząd), ul. Nowy Świat 18/20, 00-373 Warszawa
Kierownik jednostki kontrolowanej	Jakub Lewicki, Mazowiecki Wojewódzki Konserwator Zabytków ¹ , od 22 marca 2017 r. W okresie objętym kontrolą funkcję kierownika jednostki poprzednio pełnili: Barbara Jezierska, Mazowiecki Wojewódzki Konserwator Zabytków od 22 lutego 2016 r. do 21 marca 2017 r. Rafał Nadolny, Mazowiecki Wojewódzki Konserwator Zabytków od 28 kwietnia 2011 r. do 19 lutego 2016 r. (akta kontroli str. 493-501)
Zakres przedmiotowy kontroli	1. Działania na rzecz ochrony materialnego dziedzictwa kulturowego mniejszości narodowych. 2. Współpraca przy realizacji działań i celów ochrony materialnego dziedzictwa kulturowego mniejszości narodowych.
Okres objęty kontrolą	Lata 2016-2019 (do dnia zakończenia kontroli), z wykorzystaniem dowodów sporządzonych przed tym okresem, jeżeli miały wpływ na ocenę kontrolowanej działalności.
Podstawa prawna podjęcia kontroli	Art. 2 ust. 1 ustawy z dnia 23 grudnia 1994 r. o Najwyższej Izbie Kontroli ²
Jednostka przeprowadzająca kontrolę	Najwyższa Izba Kontroli Departament Nauki, Oświaty i Dziedzictwa Narodowego
Kontrolerzy	1. Danuta Opalach, główny specjalista kontroli państwowej, upoważnienie do kontroli nr KNO/28/2019 z 14 maja 2019 r. 2. Konrad Kobyłko, starszy inspektor kontroli państwowej, od 1 lipca 2019 r. specjalista kontroli państwowej, upoważnienie do kontroli nr KNO/29/2019 z 14 maja 2019 r. (akta kontroli str. 1-4)

¹ Dalej „Mazowiecki Konserwator” lub „MWKZ”.

² Dz. U. z 2019 r. poz. 489, dalej: ustawa o NIK.

II. Ocena ogólna³ kontrolowanej działalności

OCENA OGÓLNA

Najwyższa Izba Kontroli pozytywnie ocenia działania w zakresie ochrony materialnego dziedzictwa kulturowego mniejszości narodowych podejmowane w latach 2016-2019 przez Mazowieckiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.

Uzasadnienie
oceny ogólnej

Mazowiecki Konserwator skutecznie realizował działania w zakresie opieki i ochrony zabytków znajdujących się na terenie województwa mazowieckiego, w tym zabytków stanowiących materialne dziedzictwo kulturowe mniejszości narodowych, prowadząc m.in. rejestr zabytków i wojewódzką ewidencję zabytków. MWKZ nie wyróżniał w nich jako odrębnej kategorii zabytków mniejszości narodowych, jednak zapewnił gromadzenie i udostępnianie danych o wszystkich zabytkach w sposób zgodny z obowiązującymi przepisami prawa. Mazowiecki Konserwator rzetelnie wywiązywał się z obowiązku sprawowania nadzoru konserwatorskiego nad zabytkami stanowiącymi materialne dziedzictwo kulturowe mniejszości narodowych. W okresie objętym kontrolą MWKZ przekazywał środki finansowe na dofinansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytkach w łącznej kwocie 36 490,0 tys. zł, w tym stanowiących dziedzictwo kulturowe mniejszości narodowych w wysokości 815,6 tys. zł, rzetelnie określając potrzeby w tym zakresie, a także prowadził wykaz udzielonych dotacji na te prace i informował o ich udzieleniu inne podmioty, uprawnione do ich udzielania. Podczas realizacji działań i celów ochrony materialnego dziedzictwa kulturowego mniejszości narodowych Mazowiecki Konserwator skutecznie współpracował z posiadaczami zabytków, samorządami, a także organizacjami mniejszości narodowych działającymi na terenie województwa mazowieckiego oraz z przedstawicielstwami dyplomatycznymi.

III. Opis ustalonego stanu faktycznego oraz oceny cząstkowej⁴ kontrolowanej działalności

OBSZAR

1. Działania na rzecz ochrony materialnego dziedzictwa kulturowego mniejszości narodowych

Opis stanu faktycznego

W okresie objętym kontrolą łączna liczba zabytków wpisanych do prowadzonych przez Mazowieckiego Konserwatora rejestru zabytków nieruchomych⁵ i wojewódzkiej ewidencji zabytków⁶ wynosiła 29 859 pozycji⁷ na koniec 2016 r., 30 195 pozycji⁸ na koniec 2017 r., 30 346 pozycji⁹ na koniec 2018 r. oraz 30 390 pozycji¹⁰ na dzień 30 kwietnia 2019 r. Wybór konkretnych obiektów do objęcia

³ Najwyższa Izba Kontroli formułuje ocenę ogólną jako ocenę pozytywną, ocenę negatywną albo ocenę w formie opisowej.

⁴ Oceny cząstkowe to oceny działalności w poszczególnych obszarach badań kontrolnych. Ocena cząstkowa może być sformułowana jako ocena pozytywna, ocena negatywna albo ocena w formie opisowej.

⁵ Dalej „rejestr”.

⁶ Dalej „ewidencja”.

⁷ Z tego w rejestrze 7 243, a w ewidencji 22 616.

⁸ Z tego w rejestrze 7 328, a w ewidencji 22 867.

⁹ Z tego w rejestrze 7 405, a w ewidencji 22 941.

¹⁰ Z tego w rejestrze 7 436, a w ewidencji 22 954.

ochroną poprzez wpis do rejestru zabytków i ewidencji nie był zdeterminowany stanem własności i przynależnością etniczną lub narodową, lecz ich wartością historyczną. W badanym okresie liczba zabytków stanowiących materialne dziedzictwo kulturowe mniejszości narodowych wynosiła 189 pozycji na koniec 2016 r., 193 pozycje na koniec 2017 r., 199 pozycji na koniec 2018 r. oraz 201 na dzień 30 kwietnia 2019 r., z czego 112 pozycji objętych było zarówno wpisem do rejestru i ewidencji, a 89 wyłącznie do ewidencji. Wszystkie zabytki stanowiące dziedzictwo kulturowe mniejszości narodowych wykazane w rejestrze i ewidencji były zabytkami nieruchomymi. W prowadzonym przez Mazowieckiego Konserwatora rejestrze zabytków ruchomych nie odnotowano zabytków stanowiących dziedzictwo mniejszości narodowych.

Najliczniejszą grupę zabytków związanych z dziedzictwem kulturowym mniejszości narodowych stanowiły zabytki mniejszości żydowskiej w liczbie 155 pozycji (tj. 77,1%). Rejestr oraz ewidencja zawierały również wpisy dotyczące zabytków mniejszości niemieckiej w liczbie 21 pozycji (tj. 10,4%). W rejestrze odnotowano także 13 pozycji (tj. 6,5%) dotyczących mniejszości rosyjskiej. W rejestrze i ewidencji figuruje również 12 pozycji (tj. 6,0%) zabytków o charakterze wielonarodowościowym. Zabytki mniejszości narodowych stanowiły poniżej jednego procenta ogólnej liczby zabytków ujętych w rejestrze i ewidencji.

Najliczniejszymi zabytkami mniejszości żydowskiej były cmentarze. W rejestrze i ewidencji figurowały również wpisy synagog, bożnic, domów modlitwy i budynków mieszkalnych. Zabytkami mniejszości niemieckiej były cmentarze i nekropolie warszawskie, a także kościoły protestanckie. Zabytkami mniejszości rosyjskiej były natomiast cerkwie z zabudowaniami z nimi związanymi oraz cmentarze.

W rejestrze i ewidencji figurowało również 13 wpisów zabytków o charakterze wielonarodowościowym. Były to cmentarze i mogiły z czasów I wojny światowej, w których pochowani są żołnierze niemieccy i rosyjscy.

Weryfikacja wojewódzkiej ewidencji zabytków nie była dokonywana pod kątem stanu własności i przynależności narodowej lub etnicznej obiektów. Niejednokrotnie wartość historyczna obiektów powiązana była z ich przynależnością wyznaniową, narodową, ale była ona pochodną, a nie przyczyną objęcia ochroną konserwatorską. Rejestr zabytków powiększany był w trybie ciągłym, rocznie wydawano około 80-100 decyzji administracyjnych o wpisaniu do rejestru zabytków nowych obiektów. Celem planowej polityki konserwatorskiej w obrębie tworzenia rejestru zabytków była jego reprezentatywność - założono, że wybór obiektów powinien być maksymalnie szeroki i różnicowany, stąd corocznie znajdowały się w tej grupie również pojedyncze obiekty związane z materialnym dziedzictwem kulturowym mniejszości narodowych (zwłaszcza w przypadkach, kiedy bezpośredni związek między historyczną własnością a stanem teraźniejszym został przerwany, obiekty te mają wówczas często samoistne walory naukowe i historyczne jako świadectwa wieloetnicznej przeszłości województwa).

W okresie objętym kontrolą nie dokonano skreśleń z ewidencji zabytków stanowiących materialne dziedzictwo kulturowe mniejszości narodowych. Dokonano

natomiast wpisu do rejestru łącznie takich 17¹¹ zabytków. Wpisu dokonano nie tylko z urzędu, lecz również na wniosek Burmistrza Żelechowa¹² i organizacji społecznych¹³ (Towarzystwa Opieki nad Zabytkami w Warszawie, Stowarzyszenia ŁADna Kępa w Warszawie, Towarzystwa Przyjaciół Pragi w Warszawie, Stowarzyszenia Obrońców Zabytków Warszawy w Warszawie).

(akta kontroli str. 19-63, 76-77, 82-213)

W okresie objętym kontrolą Mazowiecki Konserwator wydał 29 pozwoleń konserwatorskich na prowadzenie prac przy zabytkach stanowiących materialne dziedzictwo kulturowe mniejszości narodowych. Pozwolenia dotyczyły m.in. badań i renowacji bożnicy w Makowie Mazowieckim, grobowca Mułły (tzw. Baszta Tatarska) w Sochaczewie, budowy lub rozbiórki murów i ogrodzeń wokół cmentarzy żydowskich, umieszczenia tablic pamiątkowych, remontów zabytkowych kwater oraz nagrobków, a także prac porządkowych. W sześciu przypadkach działania Mazowieckiego Konserwatora dotyczyły zaleceń, opinii i pozwoleń dotyczących zieleni na istniejących cmentarzach¹⁴ oraz otoczenia obiektów sakralnych. Dodatkowo Mazowiecki Konserwator wydał 13 decyzji zezwalających na usunięcie 912 drzew z zabytkowych nekropolii służących mniejszościom narodowym do pochówku. W tym samym okresie Konserwator dokonał ośmiu odbiorów robót konserwatorskich.

W latach 2016-2019 (do 23 maja) Mazowiecki Konserwator przeprowadził ogółem 558 kontroli, z czego 23¹⁵ (tj. 4,1%) dotyczyły zabytków stanowiących materialne dziedzictwo kulturowe mniejszości narodowych. Dwie spośród nich miały charakter kontroli doraźnych. Dodatkowo, w związku z wydawaniem decyzji-pozwoleń na usunięcie drzewa Mazowiecki Konserwator dokonywał oględzin nieruchomości z obszaru, z którego usuwano drzewa. W badanym okresie Mazowiecki Konserwator wydał trzy zalecenia pokontrolne dotyczące zabytków mniejszości narodowych. Zalecenia dotyczyły uzupełnienia ubytków w budynku dawnego domu modlitwy położonego w Mazowie Dworskim oraz uporządkowania zieleni cmentarzy żydowskich w Broku i Popowie Kościelnym.

(akta kontroli str. 19-63, 610-612, 615)

W okresie objętym kontrolą Mazowiecki Konserwator nie skierował do organów ścigania zawiadomień o podejrzeniu popełnienia przestępstw lub wykroczeń, których przedmiotem były zabytki stanowiące materialne dziedzictwo kulturowe mniejszości narodowych.

(akta kontroli str. 7, 53)

¹¹ W 2016 r. wpisano siedem zabytków, w 2017 r. wpisano cztery zabytki, w 2018 r. wpisano cztery zabytki, a w 2019 r. (do 30 kwietnia) wpisano dwa zabytki.

¹² Łaźnia rytualna – mykwa, mieszcząca się w piwnicy budynku gminy żydowskiej (kahalu) zburzonego w 1942 r.

¹³ Willa rodziny Wolframów w Warszawie przy ul. Bągońskiej 4, dom Hermana i Reginy Klein w Warszawie przy ul. Styki 22, willa bliźniacza w Warszawie, przy ul. Bągońskiej 3/5, budynek wielorodzinny w Warszawie powstały na zlecenie bankiera Józefa Rapaporta i jego małżonki Lotty przy ul. Poselskiej 25, willa rodziny Rotsteinów w Warszawie przy ul. Krynicznej 6, kamienica przy ul. Stalowej 36, kamienica w Warszawie przy ul. Wrzesińskiej 2

¹⁴ Cmentarze żydowskie w Warszawie i Otwocku, cmentarze ewangelickie w Warszawie.

¹⁵ W 2016 i 2017 odbyły się po dwie kontrole w roku, w 2018 r. odbyło się 17 kontroli a w 2019 r. (do 23 maja) odbyły się dwie kontrole.

W latach 2016-2019 (do czerwca) Mazowiecki Konserwator na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków, znajdujących się na terenie województwa mazowieckiego udzielił dotacji w łącznej wysokości 36 490,0 tys. zł, w tym na zabytki będące materialnym dziedzictwem kulturowym mniejszości narodowych udzielił dotacji w łącznej kwocie 815,6 tys. zł.

Zasady udzielania dotacji określone były w uregulowaniach wewnętrznych wprowadzonych zarządzeniami MWKZ (nr 1/2016 z dnia 4 stycznia 2016 r.¹⁶, nr 3/2017 z dnia 3 stycznia 2017 r.¹⁷, nr 3 z dnia 23 stycznia 2018 r.¹⁸, nr 2/2019 z dnia 16 stycznia 2019 r.¹⁹). Uregulowania te określały m.in. uprawnionych wnioskodawców, koszty kwalifikujące się do dofinansowania, warunki udzielania dotacji celowej, tryb naboru wniosków, kryteria oceny wniosków, terminy składania wniosków i wymagane załączniki. Dokonując oceny merytorycznej, stosowano zróżnicowaną punktację w zależności od: zaangażowania wnioskodawcy oraz lokalnych grup dla zachowania zabytku (np. podejmowanie działań w celu pozyskania środków zewnętrznych na prace przy zabytku, dotychczasowe działania edukacyjne), kontynuacji prac (m.in. prowadzonych wcześniej ze środków własnych wnioskodawcy), publicznej dostępności zabytku po przeprowadzonych pracach (najwyżej oceniane są obiekty ogólnodostępne, najmniej obiekty niedostępne), rekomendacji MWKZ pod kątem - obok znaczenia historycznego, artystycznego lub naukowego zabytku - jego rangi dla regionu Mazowsza.

Kontrolą objęto wszystkie umowy o udzielenie dotacji na prace przy zabytkach stanowiących materialne dziedzictwo kulturowe mniejszości narodowych: w 2016 r. brak było takich umów, w 2017 r. - jedna²⁰, w 2018 r. - dwie²¹, w 2019 r. - dwie²². Umowy zawierane były zgodnie z przyjętymi zasadami, w tym m.in. do kosztów kwalifikowanych nie były zaliczane w szczególności zakup i montaż nowych urządzeń technicznych, elementów wyposażenia. wynikających z przepisów BHP, elementów odtwarzanych z wykorzystaniem nowoczesnych rozwiązań technologicznych. Kwoty udzielonych dotacji na pracę przy zabytkach mniejszości narodowych wyniosły: w 2017 r. 10 tys. zł, w 2018 r. - 160,6 tys. zł, w 2019 r. - 645

---

¹⁶ Dotyczącego zasad udzielania dotacji celowej z budżetu państwa na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków na terenie województwa mazowieckiego ze środków finansowych Mazowieckiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w 2016 r. oraz trybu rozliczania i zasady kontroli prawidłowości wykorzystania dotacji.

¹⁷ W sprawie zasad udzielania dotacji celowej z budżetu państwa na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków usytuowanym na terenie województwa mazowieckiego ze środków finansowych Mazowieckiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w 2017 r. oraz trybu rozliczania i zasad kontroli prawidłowości wykorzystania dotacji.

¹⁸ W sprawie wprowadzenia „Regulaminu przyznawania dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków ze środków budżetu państwa będących w dyspozycji mazowieckiego wojewódzkiego konserwatora zabytków”.

¹⁹ W sprawie wprowadzenia „Regulaminu naboru wniosków oraz przyznawania dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków ze środków budżetu państwa będących w dyspozycji Mazowieckiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków”

²⁰ Zawarta z Fundacją Ochrony Dziedzictwa Żydowskiego na wykonanie ekspertyzy technicznej i dokumentacji konserwatorskiej i projektu budowlanego synagogi w Radzanowie.

²¹ Zawarte z parafiami ewangelicko-augsburskimi: Św. Trójcy w Warszawie oraz w Radomiu. Zakres prac obejmował w pierwszym przypadku kontynuację prac konserwatorskich wewnątrz kaplicy Hermana Junga na cmentarzu ewangelicko-augsburskim w Warszawie, uznanej za Pomnik Historii w 2015 r., zaś w drugim przypadku renowację grobowca rodziny Arnekkerów z I połowy XX wieku wraz z rzeźbą nagrobną.

²² Zawarte z: Parafią Prawosławną św. Jana Klimaka na Woli na wykonanie II etapu prac konserwatorsko-remontowych (m.in. wzmocnienie konstrukcji tamburu i kopuły, remont dachu cerkwi) oraz z Parafią Ewangelicko-Augsburską Świętej Trójcy w Warszawie (prace konserwatorskie i restauratorskie przy metalowym ogrodzeniu Kaplicy Hermana Junga).

tys. zł i zostały w pełni wykorzystane. Powyższe kwoty stanowiły w latach 2017-2019 odpowiednio: 2,4%, 0,9%, 3,8% ogółu dotacji udzielonych przez MWKZ na prace konserwatorskie przy zabytkach znajdujących się na terenie województwa mazowieckiego (409,2 tys. zł, 18 653,4 tys. zł, 16 995,4 tys. zł).

(akta kontroli str. 368-445)

Przy ocenie wniosków brano pod uwagę finansowy wkład własny zarządzającego zabytkiem. Ustalenie wysokości dofinansowania na zróżnicowanym poziomie w odniesieniu do poszczególnych beneficjentów, z którymi zawierano umowy o udzielenie dotacji było pochodną oszacowania nakładów koniecznych (kosztów kwalifikowanych). Przykładowo, wysokość dotacji dla Parafii Ewangelicko-Augsburskiej św. Trójcy w Warszawie przeznaczona na kontynuację prac konserwatorskich wewnątrz kaplicy Hermana Junga na cmentarzu ewangelicko-augsburskim w Warszawie ustalona została na poziomie 91,3 tys. zł, tj. 50% kosztów ogółem ustalonych w umowie (182,6 tys. zł)²³, a wysokość dotacji dla Parafii Ewangelicko-Augsburskiej w Radomiu przeznaczona na renowację grobowca rodziny Arnekkerów z I połowy XX w. wraz z rzeźbą nagrobną ustalona została na poziomie 65,8 tys. zł, tj. 88,6% kosztów ogółem ustalonych w umowie (74,3 tys. zł)²⁴.

W okresie objętym kontrolą odrzuconych zostało pięć na ogółem dziesięć złożonych wniosków o udzielenie dotacji. W dwóch przypadkach przyczyną odrzucenia wniosków (Parafii Prawosławnej św. Jana Klimaka na Woli, Fundacji Dziedzictwa Kulturowego) było ich niepodleganie ocenie z uwagi na fakt, że nagrobki²⁵, które miały być objęte pracami konserwatorskimi nie były indywidualnie wpisane do rejestru. Przyczyną odrzucenia dwóch innych wniosków (Parafii Prawosławnej pw. św. Trójcy w Siedlcach i Parafii Prawosławnej Przemienienia Pańskiego w Płocku) było niezuzupełnienie braków w złożonych wnioskach²⁶ mimo dokonania wezwania w tym zakresie. Przyczyną odrzucenia wniosku Parafii Ewangelicko-Augsburskiej w Radomiu było niezyskanie wystarczającej liczby punktów w ramach oceny merytorycznej.

Mazowiecki Konserwator prowadził wykaz udzielonych dotacji) na prace przy zabytkach, obejmujący również zabytki stanowiące materialne dziedzictwo kulturowe mniejszości narodowych oraz informował o udzielonych dotacjach inne podmioty. Wykaz publikowany był na stronie internetowej MWKZ.

W latach 2016-2019 MWKZ otrzymywał z MKiDN²⁷ pisma informujące o udzielonych przez Ministra dotacjach. Dane te wykorzystywane były przez Urząd na etapie wstępnej weryfikacji kosztorysu. Dodatkową weryfikacją był wymóg zamieszczania we wniosku dotacyjnym informacji o wysokości środków publicznych otrzymanych przez beneficjenta w ciągu ostatnich 10 lat na prace przy zabytku oraz

²³ We wniosku Parafia określiła koszty ogółem prac na kwotę 195,4 tys. zł, a kwotę dofinansowania na 97,5 tys. zł

²⁴ We wniosku Parafia ubiegala się o dofinansowanie na poziomie 69,3 tys. zł (przy wnioskowanych kosztach ogółem w kwocie uwzględnionym w umowie).

²⁵ Znajdujące się na Cmentarzu Prawosławnym na Woli i Cmentarzu Żydowskim przy ul. Okopowej w Warszawie.

²⁶ Brak: dokumentu potwierdzającego uprawnienie do reprezentowania wnioskodawcy, oświadczenia o prawie do dysponowania zabytkiem ruchomym, pozwolenia na prowadzenie prac, oświadczenia wnioskodawcy o dysponowaniu zasobami rzeczowymi i kadrowymi zapewniającymi prawidłową obsługę prac przy zabytku wpisanym do rejestru

²⁷ Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego.

informacji dotyczących podmiotów, względem których ubiegał się o dotację na to samo zadanie.

W roku 2019 na etapie analizy formalnej wniosku sprawdzane było, czy dane dotyczące innych organów podane przez beneficjenta we wniosku pokrywają się z informacjami o udzielonych dotacjach, które przysyłali do Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków²⁸: MKiDN, Marszałek Województwa Mazowieckiego, oraz powiaty i gminy.

(akta kontroli str. 212-217)

Do Mazowieckiego Konserwatora nie wpływały skargi dotyczące zabytków stanowiących materialne dziedzictwo kulturowe mniejszości narodowych. W dniu 7 września 2018 r. do Mazowieckiego Konserwatora wpłynęło natomiast pismo Urzędu Miejskiego w Raciążu m.in. o zajęcie stanowiska w sprawie utrzymywania zabytku mniejszości narodowej (synagogi w Raciążu) zgodnie z przepisami o ochronie zabytków, co było niezbędne dla ustalenia prawidłowości zastosowania zwolnienia od podatku od nieruchomości²⁹, na której posadowiona była synagoga. Pismem z dnia 13 września 2018 r. Mazowiecki Konserwator wyraził pogląd, że zabytek nie jest utrzymywany i konserwowany zgodnie z przepisami ustawy o ochronie zabytków³⁰. Skargą z dnia 7 listopada 2018 r. do Wojewódzkiego Sądu Administracyjnego w Warszawie stanowisko Mazowieckiego Konserwatora zostało zaskarżone przez Fundację Ochrony Dziedzictwa Żydowskiego w Warszawie. Postanowieniem Naczelnego Sądu Administracyjnego z dnia 7 maja 2019 r. skarga została prawomocnie odrzucona.

(akta kontroli str. 243-291)

Stwierdzone
nieprawidłowości

W działalności kontrolowanej jednostki w przedstawionym wyżej zakresie nie stwierdzono nieprawidłowości.

OCENA CZĄSTKOWA

Najwyższa Izba Kontroli pozytywnie ocenia działania Mazowieckiego Konserwatora na rzecz ochrony materialnego dziedzictwa kulturowego mniejszości narodowych.

OBSZAR

2. Współpraca przy realizacji działań i celów ochrony materialnego dziedzictwa kulturowego mniejszości narodowych

Opis stanu
faktycznego

W latach 2016-2019 (do czasu zakończenia czynności kontrolnych³¹) obowiązywało pięć porozumień z jednostkami samorządu terytorialnego w przedmiocie wykonywania przez te samorzady niektórych zadań z zakresu właściwości Mazowieckiego Konserwatora, z czego dwa zostały wypowiedziane. Na dzień zakończenia kontroli porozumienia obowiązują z trzema jednostkami samorządu

²⁸ Dalej „WUOZ” lub „Urząd”

²⁹ Zgodnie z dyspozycją art. 7 ust. 1 pkt 6 ustawy z dnia 12 stycznia 1991 r. o podatkach i opłatach lokalnych (Dz. U. z 2018 r. poz. 1445, ze zm.) zwalnia się od podatku od nieruchomości grunty i budynki wpisane indywidualnie do rejestru zabytków, pod warunkiem ich utrzymania i konserwacji, zgodnie z przepisami o ochronie zabytków, z wyjątkiem części zajętych na prowadzenie działalności gospodarczej.

³⁰ Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2018 r. poz. 2067 ze zm.), dalej „ustawa o ochronie zabytków”.

³¹ Tj. do 19 czerwca 2019 r.

terytorialnego, tj. z: Miastem Żyrardów³², Miastem Nowy Dwór Mazowiecki³³ oraz z Gminą Płock³⁴.

Z Miastem Stołecznym Warszawą pierwsze porozumienie zostało zawarte w dniu 3 lipca 2001 r. Wojewoda Mazowiecki wypowiedział porozumienie z dniem 31 lipca 2017 r., z zachowaniem trzymiesięcznego terminu wypowiedzenia, tj. ze skutkiem na dzień 31 października 2017 r.

Porozumieniem z dnia 24 marca 2016 r. Wojewoda Mazowiecki powierzył Miastu Podkowa Leśna prowadzenie niektórych spraw z zakresu zadań Mazowieckiego Konserwatora. Przekazaniu podlegały kompetencje Konserwatora w zakresie ochrony zabytkowej zieleni. Porozumienie zostało wypowiedziane przez Miasto Podkowa Leśna w dniu 11 maja 2018 r.

Mazowiecki Konserwator w okresie od 15 czerwca 2016 r. do 31 grudnia 2016 r. przeprowadził kontrolę w Biurze Stołecznego Konserwatora Zabytków w Warszawie. Badaniu poddano prawidłowość realizacji ustawowych zadań w zakresie sprawowania ochrony nad zabytkami w latach 2006-2016. Mazowiecki Konserwator nie sformułował wniosków i uwag pokontrolnych.

(akta kontroli str. 66, 292-367, 556-608, 613)

W okresie objętym kontrolą Mazowiecki Konserwator w zakresie opieki nad zabytkami stanowiącymi materialne dziedzictwo kulturowe mniejszości narodowych współpracował z sześcioma jednostkami samorządu terytorialnego (Miasto Stołeczne Warszawa, Gmina Sochocin, Miasto Maków Mazowiecki, Miasto Żelechów, Miasto Węgrów, Powiat Sochaczewski), oraz z zarejestrowanymi w Polsce związkami wyznaniowymi³⁵, fundacjami³⁶, Ambasadą Federacji Rosyjskiej w Rzeczypospolitej Polskiej, a także z osobami prywatnymi. Współpraca dotyczyła przede wszystkim dokonywania wpisów, wydawania pozwoleń konserwatorskich czy wytycznych oraz udostępniania danych archiwalnych. Współpraca dotyczyła trzech zabytków mniejszości rosyjskiej, obejmujących dwa cmentarze (w Bolęcinie i Kleszewie) i jeden grobowiec (grobowiec Muły w Sochaczewie) oraz siedmiu cmentarzy żydowskich (w Płońsku, Broku, Mogielnicy, Siedlcach, Mogielnicy oraz w Warszawie na Woli i Bródnie), sześciu synagog (w Radzanowie, Raciążu, Makowie Mazowieckim, Ciepeliowie, Przysusze, Kosowie Lackim), łaźni rytualnej (w Żelechowie) i domu rabina (w Węgrowie).

(akta kontroli str.76-81)

Mazowiecki Konserwator nieodpłatnie udostępniał do wglądu właścicielom lub posiadaczom zabytku nieruchomego wpisanego do rejestru posiadane przez siebie dokumenty zgodnie z art. 25 ust. 2 ustawy o ochronie zabytków.

³² Porozumienie z dnia 7 stycznia 2008 r. w sprawie powierzenia Miastu Żyrardów prowadzenia niektórych spraw z zakresu właściwości Wojewody Mazowieckiego wykonywanych przez Mazowieckiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.

³³ Porozumienie w sprawie powierzenia Miastu Nowy Dwór Mazowiecki prowadzenia niektórych spraw z zakresu właściwości Wojewody Mazowieckiego wykonywanych przez Mazowieckiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków zawarte w Warszawie w dniu 16 września 2013 r.

³⁴ Porozumienie nr 1/MKZ/IP/47/2007 z dnia 3 kwietnia 2007 r. w sprawie powierzenia Gminie Płock prowadzenia niektórych spraw z zakresu właściwości Mazowieckiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.

³⁵ Związek Gmin Wyznaniowych Żydowskich w RP, Gmina Wyznaniowa Żydowska w Warszawie, parafie ewangelickie.

³⁶ Fundacja Ochrony Dziedzictwa Żydowskiego.

W okresie objętym kontrolą Mazowiecki Konserwator wydał dziewięć zaleceń konserwatorskich, określających sposób korzystania z zabytku, jego zabezpieczenia i wykonania prac konserwatorskich, a także zakres dopuszczalnych zmian. Dotyczyły one: synagogi w Radzanowie, cmentarza wojennego w Kleszewie, grobowca Mułły w Sochaczewie, cmentarza tatarskiego w Warszawie, cmentarza żydowskiego w Wiskitkach, cmentarza żydowskiego w Grodzisku Mazowieckim (2 zalecenia), dla cmentarza ewangelickiego (osadników niemieckich) w Górze Kalwarii.

(akta kontroli str. 9, 75, 81)

W latach objętych kontrolą Mazowiecki Konserwator wnioskował o ustanowienie sześciu społecznych opiekunów zabytków na terenie województwa mazowieckiego. Społeczni opiekunowie zabytków m.in. inicjowali i uczestniczyli w spotkaniach między samorządowcami a przedstawicielami Mazowieckiego Konserwatora, informowali Urząd i samorząd lokalny o wykrytych nieprawidłowościach dotyczących zabytków.

Kontakt MWKZ ze społecznymi opiekunami zabytków na terenie województwa mazowieckiego odbywał się głównie drogą telefoniczną lub mailową i dotyczył przede wszystkim zawiadomień o złym stanie zabytków lub trwających robotach powodujących zniszczenie obiektów, w celu podjęcia przez MWKZ odpowiednich działań prawnych.

W latach 2016-2019 Mazowiecki Konserwator nie wnioskował do właściwych starostów o wycofanie ustanowienia społecznego opiekuna zabytków.

(akta kontroli str. 9, 80-81)

Zgodnie z art. 99 ust. 1 ustawy o ochronie zabytków przy Mazowieckim Konserwatorze działała wojewódzka rada ochrony zabytków³⁷, jako organ opiniodawczy w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.

W okresie kontrolowanym, podczas obrad WROZ (kontrolerom przedłożono do wglądu łącznie dziewięć protokołów z posiedzeń WROZ) nie były poruszane sprawy dotyczące zabytków mniejszości narodowych w ogólności (tematycznie, problemowo). WROZ nie obradowała nad zagadnieniami ochrony dziedzictwa kulturowego poszczególnych mniejszości narodowych na terenie Mazowsza. Na posiedzeniach w dniach: 14 listopada 2016 r., 9 marca 2018 r., 6 lipca 2018 r. omawiana była m.in. sprawa objęcia prawną ochroną konserwatorską części budynku Białego Domu znajdującego się w pobliżu synagogi Nożyków, zlokalizowanego przy ul. Twardej 6 w Warszawie. Ocena znaczenia budynku przy ul. Twardej 6 w Warszawie dla społeczności żydowskiej dokonana została przez Żydowski Instytut Historyczny w osobnej opinii, WROZ oceniła jedynie wartość historyczną i artystyczną obiektu oraz zakres wpisu do rejestru zabytków. Na posiedzeniu w dniu 9 marca 2018 r. dyskutowana była m.in. kwestia metody konserwacji malowideł dawnej cerkwi w Gostyninie, które utraciły swój pierwotny kontekst i znajdowały się na strychu budynku mieszkalnego.

---

³⁷ Dalej „WROZ”.

Stwierdzone
nieprawidłowości

W działalności kontrolowanej jednostki w przedstawionym wyżej zakresie nie stwierdzono nieprawidłowości.

OCENA CZĄSTKOWA

Najwyższa Izba Kontroli pozytywnie ocenia współpracę Mazowieckiego Konserwatora z innymi podmiotami przy realizacji działań i celów ochrony materialnego dziedzictwa kulturowego mniejszości narodowych.

IV. Uwagi i wnioski

W związku z niestwierdzeniem nieprawidłowości Najwyższa Izba Kontroli nie formułuje uwag ani wniosków pokontrolnych.

V. Pozostałe informacje i pouczenia

Wystąpienie pokontrolne zostało sporządzone w dwóch egzemplarzach; jeden dla kierownika jednostki kontrolowanej, drugi do akt kontroli.

Prawo zgłoszenia
zastrzeżeń

Zgodnie z art. 54 ust. 1 i 2 ustawy o NIK kierownikowi jednostki kontrolowanej przysługuje prawo zgłoszenia na piśmie umotywowanych zastrzeżeń do wystąpienia pokontrolnego, w terminie 21 dni od dnia jego przekazania. Zastrzeżenia zgłasza się do dyrektora Departamentu Nauki, Oświaty i Dziedzictwa Narodowego Najwyższej Izby Kontroli. Prawo zgłaszania zastrzeżeń, zgodnie z art. 61b ust. 2 ustawy o NIK, nie przysługuje do wystąpienia pokontrolnego zmienionego zgodnie z treścią uchwały w sprawie zastrzeżeń.

Warszawa, 15 lipca 2019 r.

Kontrolerzy
Danuta Opalach
główny specjalista kontroli
państwowej

.....
podpis

Konrad Kobyłko
specjalista kontroli państwowej

.....
podpis

Najwyższa Izba Kontroli
Departament Nauki, Oświaty
i Dziedzictwa Narodowego
Dyrektor
Piotr Prokopczyk

.....
podpis

